

Світлана Бульбенюк

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ СИСТЕМНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ (КРАТОЛОГІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ І АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРСИ)

Bulbeniuk Svitlana. The interaction of government and civil society in Ukraine in conditions of systemic challenges (kratological, management analysis and anthropological discourses).

We consider the issues of interaction between government and civil society in modern Ukraine in terms of system calls through the prism kratological and management analysis and anthropological discourses. These discourses are concentrated in the kratological domain of research, because the issues of power in the domestic space forever are key in the theoretical and practical plane. Nowadays, the kratological discourse is complemented by the problem of studying the network of civil society and the E-state, which causes a qualitatively different view of political power - as a disperse phenomenon, a set of political alternatives known and equal to all rules.

The author draws attention to the importance of lighting latent internal mechanisms for the implementation of political and / or power state for a deeper understanding of trends, implications and possible prospects of implementation of the strategy of systemic transformation of the Ukrainian state and society. At the same time, special attention is paid to the formation of a de facto semi-political confrontation between political and social actors of two types - representatives of the establishment and "opinion leaders" of the traditional and networked civil society. If the former are mainly representatives of the domestic political class of the post-Soviet period, then the latter are activists, intellectuals, artists, public, and eventually also potential statesmen (say, the young generation of people's deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIII convocation), who came to the political and social advance during or after the revolutionary events of autumn 2013 - the winter of 2014. It is proved that in the conditions of those splits that occur now in Ukraine, the key social and political actors of socio-political shifts should be updated representatives of the ruling class, on the one hand, and «opinion leaders» from among the traditional and the network of civil society, on the other hand.

Substantiates the view that the expression of an effective and truly democratic interaction of the state and civil society should be to ensure transparent competitive environment and creating a realm where it becomes possible political dialogue between the government and citizens, which the state is ready to negotiate with its citizens about the important issues of social development. After all, the main problems of the national state building in Ukraine in the last two and a half decades are related precisely to the fact that the domestic ruling class has not managed to conduct a permanent public dialogue with citizens, and those attempts to formulate and put forward relevant projects of social agreements that were carried out by social actors from the civil society, did not find an adequate response from the political actors on the part of the state. Thus, it can be argued that while the attempts to "conventionalisation" Ukrainian political life are a model of "one-gates", when only one side of a potential public-public dialogue and the conclusion of a social contract on its basis is interested in such a process.

Moreover, the representatives of the establishment of various ideological and ideological and geopolitical directions, from the conventionally "pro-Moscow" to the conditionally "pro-American" and "pro-European" ones, have shown their disinterest. The basis of such a political dialogue should be symbolic of the conclusion convene social contract between senior representatives of the state and civil society on the basis of a political and social compromise. The importance of achieving a political and social compromise is due not only to the fact that without its achievement it is impossible to speak about the further political and socio-economic progress of our state in the conditions of a long Russian-Ukrainian military conflict and the unsolved numerous splits (intergenerational, value, structural-institutional, geopolitical And others) within the domestic society, but also because in recent decades, under the influence of the deployment and deepening of the processes of informatization and globalization in a substantial way the understanding of political and / or state power has changed - its essence, purpose, features of interaction with society and citizens.

A true "conventionalisation" of domestic political life is possible only on condition of recognition of the equality of both subjects in the conclusion of such a symbolic pact - and the leading figures of the political class and civil society actors, with their circle to be expanded as much as possible, including through the involvement of representatives of the network civil society, various communities of so-called "grassroots" public initiatives.

Key words: political power, government, civil society, the state, the ruling class, «opinion leaders», transformation.

За чверть століття новітнього національного державотворення двома провідними трендами суспільно-політичного поступу України стали демократизація та глобалізація. Якщо проблематика реалізації вітчизняного проекту демократичного транзиту розглядається переважно у межах висвітлення політичної ситуації всередині України, то стратегія успішного входження нашої держави до глобалізованого світу в ролі самостійного і повноправного суб'єкта політичних, економічних, соціальних та культурних відносин міжнародного масштабу має подвійне спрямування, що стосується внутрішньополітичного та зовнішньополітичного векторів здійснення державної політики. Причому для сучасної України, яка належить до групи країн перехідного типу та, на переконання авторки, ще й досі перебуває на роздоріжжі щодо остаточного визначення свого політичного й соціально-економічного майбуття, суперечності і потенційні загрози процесів демократизації та глобалізації накладаються на численні виклики теперішнього політичного та соціального буття держави. Адже, за словами авторитетної вітчизняної дослідниці М. Пірен, «попередні модернізаційні зміни були неприйнятні за формою та антинаціональні за змістом» [1, с. 14]. Це насамперед є наслідком амбівалентної позиції правлячого класу, який і в післяреволюційний час продовжує практику подвійних стандартів, коли, декларуючи прихильність загальнодемократичним цінностям та принципам, західним стандартам політики, в переважній частині не хоче і не може змінити цілком східних (або не-західних, за Л. Паєм) моделей та стилів життя.

Тому усвідомлення чільними політичними та соціальними акторами (політиками, державними і громадськими діячами, «лідерами думок» традиційного та мережевого громадянського суспільства) того місця, яке має посісти у коротко- та довгостроковій перспективі Україна, є не тільки надзвичайно актуальною науковою проблемою, але й фактично питанням життєздатності національної державності. Таке усвідомлення потрібне, аби скорегувати національний розвиток з урахуванням тих змін, які відбуваються повсякчас, виробивши цілісну стратегію реформування держави та суспільства. При цьому пріоритетне місце у виробленні та реалізації названої стратегії має належати інститутам системи органів державної влади, адже саме вони володіють особливим управлінським апаратом, завдяки якому можливе оптимальне здійснення повного циклу прийняття та реалізації політичних рішень, мобілізації та координації ресурсів суспільства задля їх виконання.

Доцільно зауважити, що проблематика розгляду особливостей процесів системної трансформації, які розгортаються в Україні починаючи з 90-х років минулого століття, виходячи з її актуальності та безумовного прикладного характеру, є однією з найбільш досліджуваних. Втім, як правило, подібні аналітичні розвідки спираються на один з двох методологічних підходів: 1) або вони покликані змодельовати комплексну картину змін, які відбуваються у державі і суспільстві, й тих труднощів, що супроводжують системні трансформації; 2) або дослідницька увага зосереджується на певному аспекті трансформаційних процесів (скажімо, висвітлюється роль політичної еліти, місце громадянського суспільства, особливості процесу прийняття та реалізації політико-управлінських рішень, застосування можливостей інтернетизованих мереж у процесах системних перетворень тощо).

Так, українська дослідниця Г. Куц у праці «Ліберальні трансформації політичного простору» представила комплексне дослідження трансформаційних процесів вітчизняного політичного простору з наголосом на їх світоглядно-ідеологічній складовій [2]. Варто також назвати найбільш авторитетних представників комплексного підходу –

таких, як В. Горбатенко і М. Михальченко, котрі докладно досліджували феномени модернізації та трансформації й специфіку їх перебігу в Україні, пізніше плідно аналізували названу проблематику Л. Кочубей і Н. Латигіна.

З іншого боку, великий масив наукових доробок українських політологів присвячений розглядові окремих аспектів політичного розвитку держави, що трансформується. Так, вітчизняна дослідниця М. Пірен з групою співавторів здійснила одну з найбільш ґрунтовних за останні роки розвідок стану і ролі політичної еліти України в процесі національного державотворення [1]. Серед дослідників політичної системи України загалом та політичної влади й управління, зокрема, варто назвати В. Бебика, Д. Видріна, Н. Діденко, А. Зоткіна, Т. Каменчук, Б. Кухту, С. Щедрова. Наприклад, Т. Каменчук свою дисертаційну роботу присвятила аналізу проблематики політичної компетентності державної влади як важливої передумови ефективного функціонування всієї системи державного управління [3].

Проте, на нашу думку, досі недостатньо висвітленою залишається проблематика, яка поєднувала б кратологічно-управлінський і антропологічний дискурси розгляду процесів трансформації у країнах перехідного типу, з одного боку, та вивчення специфіки взаємодії системи державної влади й управління з інституціями громадянського суспільства на організаційно-інституційному та на індивідуально-персоніфікованому рівнях з урахуванням соціопсихологічних чинників, з іншого боку. Спроба розробки зазначеного підходу, здійснена у монографічній праці авторки «Соціопсихологічна природа політичної влади», не вичерпує зазначеної проблематики [4].

Тому метою нашої статті є розгляд у контексті кратологічно-управлінського і антропологічного дискурсів проблематики взаємодії державної влади та громадянського суспільства в сучасній Україні в умовах системних викликів. Завданнями статті є: 1) обґрунтування значимості подальшого вивчення політико-соціальної і психологічної природи базових механізмів функціонування провідних акторів Української держави та громадянського суспільства; 2) акцентування на важливості ролі бюрократії (професійних управлінців) у процесі системної трансформації країни перехідного типу; 3) доведення необхідності створення умов для формування політично компетентних лідерів у середовищі українського громадянського суспільства; 4) визначення важливості перспектив ухвалення конвенційного суспільного договору між чільними представниками держави та громадянського суспільства в сучасній Україні.

Дослідницька аналітика поточного політичного життя України може реалізовуватися, зокрема, спираючись на приклад понятійного дискурсу, який запропонував російський вчений М. Рац. Він передбачає висвітлення таких складників світу політичного: 1) політичної подієвості (перебігу політичної боротьби, політичних відносин та зв'язків між суб'єктами політики); 2) підсумків та результатів політичного життя (політичної лінії, яка виробляється і реалізується передусім через функціонування державно-управлінського апарату); 3) царини політики (інститутів і організацій, що забезпечують виробництво й відтворення політичної діяльності); 4) політичного ладу та політичного порядку, що підтримуються системою владних інституцій [5, с. 138]. Іншими словами, як стверджує вітчизняна дослідниця Г. Куц, погоджуючись з евристично-методологічним підходом М. Раца, «для сучасної науки важливо досліджувати події, а не речі, процеси, а не стани» [2, с. 96].

Розглядаючи зазначені вище складові, варто відзначити, що у динаміці вітчизняних політичних реалій вони поєднуються передовсім навколо феномену влади, владно-управлінських відносин. Упродовж тривалого періоду становлення і розвитку протополітологічного знання, а значно пізніше – формування політичної науки, саме

питання влади, проблематика владно-управлінських відносин залишаються центральним предметом досліджень. Політична та/або державна влада спирається переважно на домінування, контроль і управління, що обумовлює базові вектори розвитку того чи іншого суспільства, спонукаючи його до змін (трансформацій) або гальмуючи їх. Звісно, Україна не є винятком. Адже питання влади на вітчизняному просторі одвічно є ключовими у суспільно-політичному дискурсі. Цей дискурс під впливом розгортання й поглиблення процесів глобалізації та інформатизації (становлення інформаційно-цифрового або мережевого суспільства та появи електронної держави паралельно з подальшим існуванням традиційного громадянського суспільства та функціонуванням класичної держави) набуває якісно нового звучання: політична влада починає розглядатися як «політичний вибір, що здійснює суспільство внаслідок запропонованих керуючою групою альтернатив у рамках відібраних нею значенневих політичних кодів, за відомими й рівними для всіх правилами» [6, с. 122].

При цьому, зважаючи на специфіку перебігу політичних і соціальних процесів в Україні, починаючи ще з кінця 1980-х рр., на наш погляд, особливу увагу слід зосередити на дослідженні латентних, внутрішніх механізмів здійснення політичної та/або державної влади, зокрема шляхом висвітлення механізмів функціонування її суб'єктивно-психологічної царини, мотиваційних складових феномену індивідуального та колективного владарювання. Як ми вже писали кілька років тому, вивчення «соціопсихологічних складових політичної та державної влади значно розширює дослідницьке поле у сфері політичної науки, збагачує методологічний інструментарій, дозволяє по-новому подивитися на такі «вічні» питання кратології, як з'ясування природи та джерел влади, розгляд проблематики ефективності влади, визначення базових засад легітимності влади та шляхів подолання кризи легітимності у суспільстві» [4, с. 5, 4].

Власне, витоки тих негативних явищ та процесів політичного й соціального життя Української держави, які спостерігаються нині, багато в чому простежуються саме у суб'єктивно-психологічній царині функціонування первинних і вторинних носіїв політичної та/або державної влади, хоча в академічному політологічному дискурсі вони найчастіше позначаються як «кризовий синдром модернізації», «пастки модернізації», «криза легітимності», «авторитарні відкати» тощо. Втім, за останні кілька років, що минули від Революції гідності, політичні й соціальні реалії нашої держави поступово, нехай і вкрай повільно, але змінюються.

Одним з прикладів таких змін, на наш погляд, є формування де-факто напівпублічного протистояння політичних і соціальних акторів двох типів – представників істеблішменту та «лідерів думок» традиційного й мережевого громадянського суспільства. Якщо перші – це переважно представники того вітчизняного політичного класу, який почав формуватися ще на зламі епох радянської й пострадянської України та утвердився за часів так званого «кучмізму», то другі – активісти, інтелектуали, митці, громадські, а згодом і потенційні державні діячі (скажімо, молода генерація народних депутатів Верховної Ради України VIII скликання), які вийшли на політичну й соціальну авансцену під час або після революційних подій осені 2013 – зими 2014 рр. Причому в названому протистоянні можна виокремити щонайменше два системні розколи: міжгенераційний (хоча, безперечно, надто спрощено виглядає тлумачення представників політичного класу як «старої», а «лідерів думок» – як «нової» чи «молодої» генерації) та структурно-інституційний (за моделлю «державна vs громадянське суспільство»).

З прикрістю можна констатувати, що обидва системні розколи, які почали формуватися ще до подій Революції гідності, і через понад ніж три роки по її завершенні

(або, точніше, по завершенні її активної фази, якщо революційний процес розглядати не як концентровану в просторі й часі низку подій, а як тривалий процес зламу старих та становлення й утвердження нових, якісно інших організаційно-інституційних, нормативно-процесуальних та ціннісно-світоглядних засад функціонування держави і суспільства) не подолані. Вони подекуди поглибилися й набули додаткових конфігурацій та форм.

Наприклад, бюрократію доцільно розглядати як суб'єкт здійснення системних перетворень у країнах перехідного типу, який відіграє одну з визначальних ролей щодо змісту таких перетворень та їхніх суспільно значимих наслідків. Бюрократія постає як особливий апарат, що є носієм специфічних управлінських функцій у царині державної влади та прийняття політико-управлінських рішень. За словами американського соціолога П. Блау, бюрократія та професіоналізм у сучасному суспільстві уособлюють різні типи влади – владу на основі становища в ієрархічній структурі, і владу на основі професійного знання [7, с. 260].

Однак, у більшості випадків доречно розмежувати владу та професіоналізм у системі державного управління, бо найчастіше бюрократ постає як носій певних, чітко визначених повноважень (можна згадати концепцію «раціональної бюрократії» М. Вебера), а професіонал – як особа, котра має чітко визначений кваліфікаційний рівень, підтверджений нею на практиці, та завдяки якому вона формує основне джерело власного прибутку. Тому, на наше переконання, при розмежуванні влади та професіоналізму в системі державного управління акцент потрібно зробити на проблемі політичної компетентності. Як пише Т. Каменчук, «абсолютна політична компетентність включає володіння владними структурами знаннями усього спектру сучасних політичних технологій: гуманітарних, інформаційних, виборчих, а також методами „створення подій”» [3, с. 3]. В ідеалі «абсолютна політична компетентність» (за визначенням Т. Каменчук) має нарешті стати тим критерієм, який слід застосовувати в процесі рекрутування політичної еліти, а також у процесі виокремлення «лідерів думок» у середовищі громадянського суспільства. Адже новітній період національного державотворення в Україні характеризувався і характеризується тотальною некомпетентністю правлячого класу.

З іншого боку, варто вести мову й про некомпетентність акторів громадянського суспільства, які не завжди в змозі ефективно використовувати важелі громадського впливу на органи державної влади й управління (хоча слід пам'ятати, що вітчизняне громадянське суспільство перебуває нині тільки на перших етапах свого формування й розвитку), а також про некомпетентність і самих громадян. Скажімо, ще у далекому 1999 р. один із фундаторів вітчизняної політичної науки В. Полохало (пішов із життя у 2011 р.) вказував на негромадянськість українського суспільства як соціально-політичний феномен. За словами науковця, феномен негромадянськості українства виявляється у таких ознаках:

- типовість практики вибору «меншого зла», адаптація пересічного українця до неї аж до проявів сервільності (фактично, усі виборчі кампанії в новітній історії України – і президентські, і парламентські, і місцеві – проходили під цим незмінним девізом – С.Б.);
- закріплення за пересічним українцем ролі «стороннього індиферентного спостерігача інституціональних і економічних трансформацій, ініційованих вузьким прошарком політичних і ділових еліт» (можна стверджувати, що події Помаранчевої революції та Революції гідності стали антитезою наведеного твердження, однак і в першому, і в другому випадках після сплеску надзвичайно високої громадянської активності спостерігалось та спостерігається посилення

настроїв розчарування, політичного відчуження, абсентеїзму внаслідок причин переважно об'єктивного характеру – С.Б.);

- гіпертрофований песимізм пересічного українця щодо можливостей якісних змін умов власного життя, який перетворився у «фобію гіршого» (останнім часом рівень такої «фобії гіршого» досяг критичних меж, унаслідок чого частина науковців вказує на стан фрустрації, в якому опинилася абсолютна більшість українців – С.Б.) [8, с. 25-27].

Безумовно, показники розвитку громадянського суспільства загалом і окремих його інституцій в Україні у 1999 р. та нині, у 2017 р., значно різняться. Втім, виокремлені В. Полохалом прояви негромадянськості українства, як вже було зауважено, зберігаються, а подекуди й зростають. Причому однією з головних причин такого стану є неспроможність вітчизняної системи державної влади й управління на інституційному рівні та правлячого класу – на рівні персоніфікованому стати водночас і ініціатором, і провідником, і прикладом тих соціальних та політичних змін, яких потребує суспільство. Як влучно зауважує І. Горбатенко: «Нездатність еліти до реформування суспільного організму породжує фрустраційні переживання, наслідком яких в Україні можна вважати Помаранчеву революція і Революцію гідності» [9, с. 202].

На наш погляд, нині, коли стратегія реформування в Україні значною мірою дискредитована, для подолання явищ фрустрації, соціального й політичного відчуження конче необхідною є тісна співпраця системи органів державної влади й управління і правлячої еліти, з одного боку, та інституцій різних рівнів і «лідерів думок» громадянського суспільства, з іншого. Одним з чільних інструментів такої співпраці має бути застосування інформаційно-комунікаційних технологій. «Використання інформаційних технологій здатне вивести на новий рівень не лише якість і терміни надання державних послуг, але й відкритість влади», – зазначає Л. Кочубей [10, с. 188].

Авторитетний німецький політолог і соціолог К. Дойч сформулював концепцію квадріїди вимірів влади, яку, доцільно застосувати при висвітленні можливостей здійснення інформаційно-комунікаційних технологій налагодження співпраці між державою (державною владою) та громадянським суспільством. За К. Дойчем, квадріїду вимірів влади утворюють «вага», «домен», «діапазон», «можливості». «Вага» влади – це її вплив на певні процеси, її можливості змінювати ймовірність результатів таких процесів (аби щось відбулося або не відбулося). «Домен» влади – множина осіб, чия ймовірна поведінка може змінюватися при застосуванні влади. «Діапазон» влади – набір засобів контролю (від нагород до покарань), які влада може застосовувати до осіб, які входять до її «домену». «Можливості» влади – сукупність усіх можливих видів чи класів поведінки, відносин і справ, на які влада може ефективно впливати [11, р. 24 – 34]. Як бачимо, квадріїда влади К. Дойча вказує на потенціал можливостей взаємодії влади з навколишнім середовищем, що за умов сталої демократії або здійснення демократичного транзиту означає окреслення векторів співпраці держави і громадянського суспільства.

Проявом ефективної та по-справжньому демократичної взаємодії держави і громадянського суспільства є забезпечення прозорого конкурентного середовища та створення царини, де стає можливим політичний діалог влади і громадян, де держава готова домовлятися зі своїми громадянами щодо найважливіших питань суспільного поступу. Дж. Катеб називає таку готовність держави співпрацювати зі своїми громадянами «конвенціоналізацією» політики, що виявляється у комплексі контрактів та угод між тими, хто управляє, і тими, ким управляють [12, р. 696].

На наше переконання, основні проблеми національного державотворення в Україні останніх двох з половиною десятиріч пов'язані саме з тим, що вітчизняний правлячий клас так і не спромігся представити громадянам подібний конвенційний суспільний

договір, а ті спроби сформулювати й висунути відповідні проекти угод, які здійснювалися соціальними акторами з боку громадянського суспільства, так і не знайшли адекватної відповіді від політичних акторів з боку держави (скажімо, активна медіа-активність та активність у блогосфері відомого українського інтелектуала, філософа С. Дацюка [13]). Відтак, можна стверджувати, що поки спроби «конвенціоналізації» українського політичного життя являють собою модель «гри в одні ворота», коли тільки одна сторона потенційного державно-суспільного діалогу та укладання на його основі суспільного договору зацікавлена у такому процесі. Причому свою незацікавленість виявляли й виявляють представники істеблішменту різних світоглядно-ідеологічних і геополітичних спрямувань – від умовно «промосковських» до умовно «проамериканських» та «проєвропейських».

Варто зазначити, що розуміння необхідності укладання конвенційного суспільного договору в Україні нині є однією з базових заporук успішності завершення проекту національного демократичного транзиту та максимально безболісної адаптації нашої держави до умов глобалізованого світу на засадах конкурентно-маркетингового підходу. Відповідно до нього, характерною ознакою сучасної взаємодії управління, влади й держави, з одного боку, та індивіда, соціальних акторів і громадянського суспільства – з іншого, є перенесення на рівень управління суспільством і державою методів, що застосовуються у діловому світі, та перетворення державної влади на організацію з надання послуг громадянам як своїм клієнтам [14, с. 9].

«Конвенціоналізація» вітчизняного політичного життя та укладання нехай і символічного, але вкрай необхідного суспільного договору між владою і громадянами, між державою та громадянським суспільством є неможливими без створення умов для формування політичного та соціального компромісу. Важливість досягнення політичного та соціального компромісу обумовлена не лише тим, що без його досягнення неможливо вести мову про подальший політичний та соціально-економічний поступ нашої держави за умов тривалого російсько-українського воєнного конфлікту та неподоланих численних розколів (міжгенераційного, ціннісного, структурно-інституційного, геополітичного та інших) всередині вітчизняного соціуму, але й тим, що в останні десятиріччя під впливом розгортання й поглиблення процесів інформатизації та глобалізації суттєвим чином змінилося й розуміння політичної та/або державної влади – її сутності, призначення, особливостей взаємодії з суспільством та громадянами. Якщо під впливом глобалізації традиційна державна влада перетворюється у метавладу (визначення німецького соціолога і політичного філософа У. Бека), то під впливом «п'ятої інформаційної революції» легітимізація влади все більшою мірою починає залежати від консенсусу.

Одними з перших на це звернули увагу в 60-х рр. ХХ ст. класики сучасних політології та соціології Х. Арендт, Т. Парсонс, Р. Дарендорф. Так, Т. Парсонс писав: «Владі, у строгому розумінні загального суспільного медіуму, притаманний важливий елемент консенсусу. [...] Однієї лише загальної легітимізації у високорозвинених демократичних суспільствах і системах управління недостатньо» [15, с. 105].

Представлений вище аналіз проблематики взаємодії державної влади та громадянського суспільства в сучасній Україні на основі кратологічно-управлінського й антропологічного методологічних підходів дає змогу сформулювати такі висновки.

По-перше, питання влади (як політичної, так і державної) залишається одним з центральних у сучасному політологічному дискурсі. Не є винятком і дослідження особливостей здійснення модернізаційних перетворень та реалізації трансформаційних переходів у посттоталітарних і поставторитарних країнах. Окремим аспектом окресленої проблематики, який потребує подальшого висвітлення й поглибленого розгляду, є

вивчення політико-соціальної та психологічної природи діяльності ключових соціальних і політичних акторів країн перехідного типу як провідних ініціаторів і виконавців системних змін. В Україні тривалий період новітнього національного державотворення названі актори відігравали радше негативну, аніж позитивну роль, створюючи штучні перешкоди на шляху формування та зміцнення засад інституціонального, нормативно-процесуального та світоглядно-ціннісного вимірів демократичного поступу. В останні декілька років під впливом внутрішніх факторів (зокрема активізації традиційного та мережевого громадянського суспільства, формування всередині нього доволі міцного ядра «лідерів думок» як потенційних представників політичної еліти у коротко- і середньостроковій перспективі) та зовнішніх складових (у тому числі й встановлення прямого та опосередкованого контролю з боку невітчизняних інституціоналізованих акторів за перебігом реформ) соціальні й політичні актори в Україні поступово перебирають на себе роль центрального суб'єкта системних перетворень, долаючи міжгенераційний та структурно-інституційний розколи на рівні функціонування держави та громадянського суспільства. Особливе місце має займати бюрократія або чиновницький апарат держави, адже від рівня професіоналізму та компетентності бюрократії багато в чому залежить не тільки ефективність реформ, але й успішність процесів рекрутування політичної еліти, а також можливості формування посправжньому впливового громадянського суспільства з не менш компетентними, аніж у системі державної влади й управління, провідними акторами.

По-друге, на наше переконання, вести мову про те, що демократія в сучасній Україні остаточно утвердилася у трьох названих вимірах, можна й доречно буде тільки після створення прозорого конкурентного середовища всередині політичної системи на всіх її рівнях, після встановлення дієвого політичного діалогу між владою й громадянами, завдяки подоланню або хоча б мінімізації проявів псевдодемократичних практик та імітаційних форм соціально-політичної активності. «Конвенціоналізація» вітчизняного політичного життя шляхом укладання символічного суспільного договору між чільними акторами держави й громадянського суспільства на основі визнання політичного й соціального консенсусу однією з найважливіших засад успішного здійснення суспільно-політичних перетворень системного характеру – це та мета, яка може стати базисом для формування національної стратегії в умовах системних викликів.

Подібна «конвенціоналізація» політичного життя України – це, безперечно, достатньо тривалий і складний процес, який, власне, вже почався в нашій державі. Однак, на наш погляд, усі попередні роки названий процес був радше або імітацією та/чи вкрай невдалими спробами намагання знайти загальнонаціональний консенсус й оформити його нормативно (скажімо, укладення «Універсалу національної єдності» від 3 серпня 2006 р. багато в чому можна тлумачити саме так, з огляду на причини появи цього документу і фактичну відсутність результатів, які були задекларовані при його підписанні), або спробами провадити водночас два паралельні й автономні процеси – з боку істеблішменту та з середовища акторів громадянського суспільства.

Отже, справжня «конвенціоналізація» вітчизняного політичного життя можлива виключно за умов визнання рівноправності обох суб'єктів укладання такого символічного пакту – і провідних діячів політичного класу, й акторів громадянського суспільства, причому їх коло має бути максимально розширене, у тому числі завдяки залученню представників мережевого громадянського суспільства, різноманітних спільнот так званих «низових» громадських ініціатив. Зрозуміло, що нині ми ще не можемо вести мову про паритет взаємовідносин держави та громадянського суспільства в Україні, але певні, нехай і не завжди помітні кроки у напрямі до заявленої мети вже

здійснюються. Тому поступове зростання зони впливу громадянського суспільства, поява у нього реальних важелів контролю за діяльністю політичного класу зокрема і держави загалом – це також складники того символічного суспільного договору, який має постати у найближчому майбутньому як одна з підвалин остаточного вибору України на користь демократичних цінностей політичного та соціального характеру.

1. *Пірен М. І.* Політико-владна еліта України (соціально-психологічна модель) : монографія / М. І. Пірен ; НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 136 с.
2. *Куц Г. М.* Ліберальні трансформації політичного простору : монографія / Г. М. Куц. – Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 300 с.
3. *Каменчук Т. О.* Політична компетентність державної влади в системі управління: системи : автореф. дис. на здобуття наук. ст. к. політ. н. : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Т. О. Каменчук. – Миколаїв, 2006. – 20 с.
4. *Бульбенюк С. С.* Соціопсихологічна природа політичної влади : монографія / С. С. Бульбенюк ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2013. – 215 [1] с.
5. *Рац М.* Политика и управление / М. Рац // Полис. – 2010. – № 3. – С. 132-143.
6. Связи с общественностью как социальная инженерия / Под ред. В. Ачкасовой, Л. Володиной. – СПб. : Речь, 2005. – 336 с.
7. Государственное управление : Основы теории и организации : междисциплинарный учебник для студ. вузов / Ред. В. А. Козбаненко, М. Г. Анохин, Н. В. Высоцкая, А. В. Глухова, А. Л. Гуторова. – М. : Статут. – Т. 1. – 2002. – 366 с.
8. *Полохало В.* Негражданское общество как социополитический феномен Украины (отражение социального характера «среднего» украинца в избирательном процессе) / В. Полохало // Полис. – 1999. – № 6. – С. 25-34.
9. *Горбатенко І. А.* Соціально-політичні прояви фрустрації в умовах нестабільного розвитку / І. А. Горбатенко // Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання Громадської організації «Академія політичних наук». – К., 2016. – Випуск 4. – С. 200-210.
10. *Кочубей Л. О.* Інформаційно-комунікативні технології взаємодії влади та опозиції в сучасній Україні / Л. О. Кочубей // Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання Громадської організації «Академія політичних наук». – К., 2016. – Випуск 4. – С. 181-199.
11. *Deustch K.* The Analysis of International Relations / Karl W. Deustch. – Eglewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1968. – 214 p.
12. *Kateb G.* On the «Legitimation crisis» / George Kateb // Social Research. – 1979. – № 46 (4). – P. 695–727.
13. Українська правда. Блоги [Електронний ресурс] / Сергій Дацюк. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/>
14. *Діденко Н. Г.* Управління, влада, держава : філософські аспекти взаємодії : монографія / Н. Г. Діденко. – Донецьк : ДонДУУ, 2005. – 128 с.
15. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / У. Бек ; [пер. з нім.]. – К. : Ніка-Центр, 2011. – 408 с.